

Μνήμων

Τόμ. 10 (1985)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ

Δ. ΑΝΩΓΕΙΑΤΗΣ: Δημογραφικές πληροφορίες για την Ελλάδα από περιηγητές (1800-1821) ● Μ. ΚΟΥΒΑ - ΚΑΡΑΛΑΚΑ: Κατάλογος 'Ιστορικού 'Αρχείου Ζακύνθου ● Δ. ΛΟΥΛΕΣ: 'Η δολοφονία του Ι. Καποδίστρια και ή Ρωσία ● Κ. ΝΤΟΚΟΣ: 'Η μετοικασία των 'Αθηναίων στην Πελοπόννησο και ή πρώτη φάση του 'Επαναστατισμού τους (1688 - 1691) ● Κ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ: Συμβολή στην ιστορία της 'Ελληνικής 'Αεροπορίας (1849 - 1857) ● ΛΟΥΚΙΑ ΔΡΟΥΔΑΙΑ: 'Η 'Εθμική παράδοση στην ονοματοδοσία και ό Διαφορισμός. 'Ενα παράδειγμα από την 'Αρχαία ● ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΟΥΛΟΥΡΗ: 'Εμμονοϋλ, Τροχάνης. 'Ενας μύθος διάσημος του ΙΗ' αιώνα ● ΣΟΦΙΑ ΜΑΤΣΑΙΟΥ: 'Η 'Εφημερίδα «Καμπάνια», «'Όργανο των 'Ελλήνων και των ντόπιων συμφορώντων», Μυτιλήνη 1923 - 24 ● Φ. ΗΛΙΟΥ: Δέκα 'Εκδόσεις της τυπογραφίας Γλακή με 'Επιμέλεια του 'Αββα Γραβενίου στα χρόνια 1673-1674 ● ΕΛΕΝΗ ΓΑΡΔΙΚΑ - ΚΑΤΣΙΔΑΚΗ: 'Ο ρόλος της Διάσκεψης του Λονδίνου στην πτώση του 'Αγιοστίτου Καποδίστρια ● Κ. ΚΑΤΗΦΟΡΗΣ: Οι 'Εμπορικές συντροφιές στη Λευκάδα σύμφωνα με το 'Αρχείο του Γ. Ζαμπέλη (1734-1743) ● Α. ΠΟΛΙΤΗΣ: Μυθιστορήματα, αγορά και παραγωγή του Βιβλίου. Σκέψεις γύρω από μία πληροφορία των μέσων του 19ου αιώνα ● Φ. ΗΛΙΟΥ: 'Εκδόσεις των «'Ανδραγαθειών Μιχαήλ Βασιλόπουλου» και ένας βιβλιοκατάλογος του Βοστώνη ● Γ. ΚΥΡΟΜΗΛΙΔΗΣ: 'Ο Κρατικός μελετητής του Βενήθιαν ● ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΜΠΑΛΑΤΑ: 'Αποστολές βιβλίων στη Βιβλιοθήκη της Χίου. Στοιχεία από την 'Αλληλογραφία 'Αδαμάντιου Κοραή και 'Αλέξανδρου Βασιλείου (1799-1817)

ΑΘΗΝΑ 1985

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ, ΑΓΟΡΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ. Σκέψεις γύρω από μια πληροφορία των μέσων του 19ου αιώνα

ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

doi: [10.12681/mnimon.342](https://doi.org/10.12681/mnimon.342)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΠΟΛΙΤΗΣ Α. (1985). ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ, ΑΓΟΡΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ. Σκέψεις γύρω από μια πληροφορία των μέσων του 19ου αιώνα. *Μνήμων*, 10, 293–294. <https://doi.org/10.12681/mnimon.342>

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ, ΑΓΟΡΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Σκέψεις γύρω από μιὰ πληροφορία τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰώνα

Κάποια στιγμή, στὰ «Μυστήρια τῆς Κεφαλονιάς» ποὺ κυκλοφόρησαν τὸ 1856, ὁ Ἄνδρέας Λασκαράτος σημειώνει :

« Ἀπὸ τὸν βαθμὸν τοῦτον τῆς προόδου [ὅτι δηλ. ἐπεκτάθηκε ἡ μόρφωση καὶ στὰ κορίτσια] ἐβγήκεν τὸ ἀκόλουθον ἀποτέλεσμα. Ἐκεῖνες τῶν ὁποίων οἱ γονεῖς ἀδιαφορήσανε, ἐμάθανε λίγα γρεκικὰ τὰ ὅποια τοὺς χρησιμεύουνε στὸ σπῆτι τοῦ ἀντρός τους, καθ' ἑορτῆ, νὰ καπακίζουν κανένα ἐκκλησιαστικὸ βιβλίον. Ἡ ἄλλες ὅπου ἐσταθήσανε στὰ Δημόσια Σχολία, ἐμάθανε καὶ διαβάζουνε μ' εὐκολιά, ὄχι μόνον τὰ γρεκικὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἰταλικὰ γράμματα, καὶ τοῦτες δίδονται στὰ Μυθιστορήματα. Ἴδου ἡ μάθησις ὅλη τῶν γυναικῶν».

(Ἡ παραπομπή μου γίνεται στὴν ἔκδοση τῶν «Ἀπάντων», Α', Ἀθήνα 1959, 79).

Μιὰ ἀκόμη μαρτυρία λοιπὸν γιὰ τὴ μόδα τῶν μυθιστορημάτων καὶ τὴν ἐξάπλωση ποὺ εἶχε τὸ εἶδος στὸν γυναικεῖο πληθυσμὸ, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἰδεολογικὴ ἀντίδραση ποὺ δημιουργοῦσε. Καί, ἔμμεσα, γιὰ τὸν βαθμὸ διείσδυσης τῶν ἀστικῶν συνηθειῶν στὸ Ἄργοςτόλι καὶ τὴν Κεφαλονιά. Γιατὶ καὶ μόνο στὴν περιγραφή τῆς κοινωνίας ποὺ προσφέρει ὁ Λασκαράτος ἂν περιοριστοῦμε, διαπιστώνουμε πὼς οἱ ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐπιτυχία μιᾶς λογοτεχνίας τῆς φυγῆς ὑπῆρχαν σὲ βαθμὸ ὑψηλὸ : ἡ ἀργία, ποὺ τὴ διευκόλυνε μιὰ κάποια οἰκονομικὴ ἄνεση —προφανῶς— καὶ ἡ ἀνία ποὺ τὴν ἐπέβαλλε ἡ ἀργία ἀπὸ τὴ μιὰ, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ ἀποχὴ ἀπὸ κάθε εἶδους δημιουργικὴ δραστηριότητα. Τέλος, ἡ ἀπαραίτητη τεχνικὴ συνθήκη, ὁ ἀλφαριθμητισμὸς, εἶχε διαδοθεῖ. Μιὰ γενιὰ περίπου πῶς πρὶν, ἡ Ἐλισάβετ Μαρτινέγκου χρειάστηκε νὰ δώσει σκληρὴ προσωπικὴ μάχη γιὰ νὰ τῆς ἐπιτραπεῖ νὰ μεθέξει σ' ἓνα ἀντρικὸ ὡς τότε προνόμιον : τὴ μάθησις.

Ὅστοςὸ ἐτοῦτα εἶναι μαρτυρίες γιὰ φαινόμενα ποὺ μπορούμε νὰ τὰ ξέρουμε καὶ ἀπὸ ἄλλου. Τὸ ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέρον τοῦ χωρίου ἐγκεῖται, νομίζω, σὲ μιὰ ἔμμεση ἔνδειξη, ποὺ μᾶς ἀνοίγει τὸν δρόμον γιὰ νὰ διερευνήσουμε κάτι ποὺ δὲν ἔχει, ὅσο ξέρω, ἐντοπισθεῖ. Διαπιστώνουμε, μὲ τρόπο πλάγιον ἀλλὰ ρητὸ, ὅτι τὰ ἑλληνικὰ μυθιστορήματα — δηλαδὴ τὰ μεταφρασμένα στὰ ἑλληνικὰ— δὲν κυκλοφοροῦσαν στὸ Ἄργοςτόλι. Αὐτό, ὅταν στὴν

Ἄθῆνα, στήν Κωνσταντινούπολη, στή Σμύρνη ἢ στήν Ἐρμούπολη ἢ μετάφραση καί ἡ ἐκτύπωση μυθιστορημάτων ἦταν, πιά, τοῦ συρμοῦ.

Τώρα, ἂν θελήσουμε νά ἐπεκτείνουμε τόν συλλογισμό, μπορούμε νά ἀποτολμήσουμε —καί ἡ ἀπόχρωση πού δίνει αὐτή ἡ λέξη μᾶς χρειάζεται— συσχετισμούς πού ἔχουν νά κάνουν μέ τήν ἀγορά τοῦ βιβλίου, καί παραπέρα, μέ τήν ἴδια τήν παραγωγή του.

Στό Ἄργοςτόλι ὑπῆρχε ζήτηση μυθιστορημάτων. Στήν Ἄθῆνα (καί τή Σμύρνη, κλπ.) ὑπῆρχαν μυθιστορήματα. Παρά τήν παρουσία προσφορᾶς καί ζήτησης λείπει ὁ μεσιανός κρίκος, ἡ ἀγορά. Δέν ὑπάρχει —θυμίζω πῶς ὄλες αὐτὲς οἱ σκέψεις ἄρχισαν μέ τὸ προεισαγωγικό: ἀποτολμήσαμε— τὸ ἐνδιάμεσο δίκτυο. Ὡστόσο ἐμπόριο ὑπάρχει, καί προκειμένου νά ἱκανοποιήσει τὴ ζήτηση, στρέφεται πρὸς τήν ἰταλικὴ παραγωγή.

Ἄλλου λοιπὸν βρισκόταν τὸ πρόβλημα. Στὴν ἀρχὴ τῆς ἀλυσίδας, στήν Ἄθῆνα. Ἡ βιβλιοπαραγωγή (σὴν Ἄθῆνα, καί γενικότερα στὴ βαλκανικὴ) δέν εἶχε ἀκόμα φτάσει στὸ στάδιο πού θὰ τῆς ἐπέτρεπε νά προσφέρει τὸ προϊόν της καὶ στὴν ἐλεύθερη ἀγορά. Ὁ ἐκδότης τύπωνε γιὰ ἓνα περιορισμένο κοινό, τὸ ὁποῖο μέ τὴ σειρά του ἀσκοῦσε τὴν ἀγοραστικὴ του πίεση ἅμεσα. Ἡ ἐπιχείρηση δέν εἶχε τὴν ἀπαιτούμενη ὑποδομὴ — καὶ ἐδῶ δέν πρέπει νά περιοριστοῦμε στὰ τεχνικὰ μέσα μόνο, παρὰ νά θεωρήσουμε ὡς ὑποδομὴ ἓνα πλέγμα σχέσεων, ὅπου καὶ ἡ ἰδεολογία ἔχει κάποιο ρόλο— ὥστε νά διοχετεύσει τὸ ἐμπόρευμά της σὲ ἄλλους ἀπὸ τοὺς παραδοσιακοὺς της ἀγοραστές· οὐσιαστικά δούλευε ἐνόνει κάποιας ἄτυπης παραγγελίας. Ἔτσι λοιπὸν ἦταν εὐκολότερο γιὰ τὸν ἔμπορο τοῦ Ἄργοςτολίου νά προμηθευτεῖ ἓνα ἰταλικὸ μυθιστόρημα, ἀκριβῶς γιατί ἡ ἰταλικὴ παραγωγή εἶχε ἀνοίγματα πρὸς τὴν ἐλεύθερη ἀγορά.

(Ἡ δευτέρη παραπομπὴ αὐτοῦ τοῦ σημειώματος γίνεται, φυσικά, στήν ἀνακοίνωση τοῦ Β. Π. Παναγιωτόπουλου στὸ Β΄ διεθνὲς συμπόσιο ἱστορίας τοῦ Κέντρου Νοελληνικῶν Ἑρευνῶν, Σεπτέμβριος 1983, πού εἶχε τίτλο : «Βιοτεχνία, ὀργάνωση τῆς ἐργασίας, καὶ ἀγορὰ στὰ Βαλκάνια, 15ος-19ος αἰώνας»).

ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ